

A VALLÁSI SZEKTÁK MAI ÉRTELME ÉS SZEREPE

Írta: BÁNYAI IMRE (Bucureşti)

A háború után újult erővel burjánzottak fel világszerte a vallásos-misztikus tanok s ezeknek nyomán a különböző, nem hivatalos vallás-csoportok. A vallásos élet ilyen természetű „újjászületése“ minden nagyobb és mélyrehatóbb társadalmi rázkódás után bekövetkezik, mert valahányszor az emberi akarat és célkitűzés a külső társadalmi okok miatt nem valósulhat meg, mindannyiszor az emberi tett-képtelenség és kényszer-passzivitás megjelenés formája a hivatalos egyházakon tulburjázó vallásos hit.

A világháború utáni összetört, reménytelen ember hite finomabb formában a filozófikus theozófiában és gnózisban, durvább formában a közismerten falusi vallási-szektákban jelentkezik. Az első az értelmiségi-, a második a falusi-rétegek reménytelenségének a kifejezője. Az első finom bonyolultsága kétségtelenül élesen különbözik a második együgyűségétől: végeredményben azonban mindakettő ugyanazt a társadalmi-lelki helyzetet fejezi ki: — a megingott társadalom emberének vigasztalan életét, az életfeljavítás minden reménye nélkül. A filozófikusan „alátámasztott“ vallásos világnézetek és misztikus tanok a művelt ember irtózatát és menekülését jelzik a valóság elől, míg a falu vallási szektái a művelődésben elmaradt akaratnélküli, elnyomott tömegek passzív esődjét.

A szekták főtere: az Egyesült Államok, Oroszország és Erdély. A helyeknek már ez az eltérése mutatja, hogy a szekták minden esetleges tartalmi azonosságuk mellett is más és más társadalmi szerepet töltenek be. Az amerikai szekta-mozgalom harei eszköz az uralkodó réteg kezében: a tömegfélrevezetés bevált módja. Ez a vonás, bár más formában, tényezője az erdélyi szekták életének is. Az orosz szekta-mozgalom a szülő új társadalom eredménye, amikor a terét veszítő, tegnap még hivatalos vallás ilyen formában él tovább. Az erdélyi szekta, mintán más társadalmi helyzet függvénye s más és különleges feltételek mellett fejlődött ki, mindakettőtől különbözik.

A szekta az erdélyi falu életének már hosszú évszázadokkal ezelőtt jelentős tényezője volt. A fejedelmi, főpapi és főuri önkény, dúlások és belvillongások, parasztfölkelések, harácsolások stb. már évszázadokkal ezelőtt kedvező talajt teremtettek a szektárius passzív szellem elterjedésének. A szekták — természetüknél fogva — sohasem képviselték a falu általános ideológiáját, megjelenésük azonban szorosán kapcsolódik és egybeesik a falu életében megtörtént vagy a falusi élettől idegen, de arra erősen ható olyan eseményekkel, amelyek a falu romlását, a falusi biztonság felborulását okozták. Az egyházi köntösbe öltözött főuri osztályuralom teremtette meg a jobbagyok szektárius mozgalmait, s ezek a szektárius mozgalmak Erdélyben rendszerint parasztzendüléseknek voltak az előhírnökei. Ilyen pl. az 1437-i Bábolna-hegyi felkelés, amely a huszita szekta jegyében indult el. Lépes erdélyi püspök önkénye ellen. A paraszt tömegek ez eltávolodása az Egyháztól érthető: az Egyház akkoriban nemcsak a feudális uralom támasza, hanem a feudális előjogok egyik legfőbb él-

vezője. S amikor Zsigmond király a huszita szekta ellensúlyozására Erdélybe küldte Marchia Jakab minorita szerzetest, (aki Kővári László szerint „papi dandárral verte le az ellenszegülőket és szigorú inkvizíciót tartott”) ez a tette közvetlen indítékát szolgáltatta a Bábolna-hegyi véres zendülésnek, amelynek eltiprásából született meg az erdélyi három kiváltságos nemzet osztályuralma. Stibor vajda rémuralma a falvak lakosainak ezreit kergette a hegyekbe, Lépes György püspök tizedkövetelése elnyomorította a paraszt tömegeket. Így terjedtek Huss János tanai a falvakon, hogy a kezdeti passzív ellenállás aktív harcba csapjon át. A „kelyhesek” e forradalmának leverése nem jelentette a szekták végleges kiirtását. Ettől kezdve különböző időben és helyeken jelentek meg a különböző istenes emberek. (Pl. a „judaizánok”, akik a földesuri uralom közeli végét s a földi szenvedések befejezését hirdették.) A falusi Erdély szimbóluma a főúri Erdély ellen a Biblia lett. A reformáció korántsem szüntette meg a szekták életét, mintán a reformáció Erdélyben a hivatalos fejedelmi és főúri ideológia lett.

A feudális idők elmúlásával lassanként a szekták jelentősége is kisebb és kisebb. A szekták eltűntek s ami megmaradt belőlük az a saját tehetetlenségi nyomatékuknak volt köszönhető. A jobbágyfelszabadítás végleg pontot tenni látszott a szekák életére. A kifejlődő kapitalizmus korában Erdélyben, ahol a tőkés termelés elemei később vonultak be a falusi tömegek közé, már alig találunk szektákat.

A világháború, az imperialista kor s annak gazdasági tényei ismét kedvező talajt teremtettek a szekták számára. A mai szektáknak tehát nincs történeti kapcsolatuk a régi erdélyi szektákkal. Ugy társadalmi szerepüket, mint tartalmukat tekintve csak a mai kor saját tényeiből magyarázhatók, s nem „vallástörténeti” alapon. Megjelenési helyükben, tartalmukban, elterjedtségükben nincs törvényszerűség. Az avasi szegény vidéken éppen úgy megjelentek mint a Székelyföldön, a románok közt éppúgy mint magyarok között. Hogy melyik szekta hol jelenik meg az éppen úgy a véletlen dolga, mint az, hogy a szektárius miért a saját szektájában s nem egy másik szektában hisz. A szekták lételeben nincs szükségszerű vonás. A szekta a társadalom mai életének nem szükséges járuléka; a mai kor legfeljebb olyan feltételeket teremtett, amelyek kedvezőek a szekták terjedésére és kialakulására. A szektákat az esetlegesség, a véletlen jellemzi. Ebből ered szociológiai elemzésük nehézsége is. A kutató a legnagyobb zavarral áll szemben.

A szekták Erdélyben, bár egész kis közületeket alkotnak, számra nézve jelentősek. Tagjaik osztályhelyzete a legkülönbözőbb; a falusi rétegek mindenike képviselve van bennük.

A szekták, igen ellenmondó társadalmi alapon, ellenmondó szerepet betöltve ellenmondó és zavaros tartalommal jelennek meg. A szekta-gondolat alapja: a front embertelen élménye és a hazatérés utáni társadalmi elváltozások. Az Egyesülés utáni falu nemcsak tanuja, hanem tárgya is volt a társadalmi elváltozásoknak. A megrögzött hiték és vélemények részleges felborulásának a kora ez az idő. kapcsolatban a gazdasági és politikai formák gyökeres megváltozásával. (Uralomváltozás, agrár-reform stb.) Megváltozott az osztályuralom formája. Megváltozott az állami hatalom. A nagybirtok megsemmisült. Mindez az eddigi állandó ítéletek és vélemények pusztulását, kicserélődését idézte elő. Az állandóság ilyen, eddig még soha nem tapasztalt felborulása gyökeresen megváltoztatta a falu belső életét. Kiderült, hogy az intézmények örökkévalósága — nem az. Ki-

derült, hogy mindaz, amit eddig az egyház, a jog és az erkölcs örökéletűnek állított be — mulandó. Az évszázados, állandó intézmények részleges felborulásával párhuzamosan az állandó, készen kapott, apáról-fiura szált ítéletek és vélemények eltűntek. A falu szembe találta magát a polgári államot és a tőkés társadalmat, amely természeténél fogva a régi félféudális és félpatriarkális falut megsemmisítette. A termelőviszonyok adott fejlettsége következtében a falu szorosabb, elevenebb érintkezésbe került a várossal. Megindult köztük nemcsak az áru-, hanem az eszmék-cseréje is. A városi értelmiségi a kettő ideológiai kölcsönhatásában megkapta a politikai érvényesüléshez annyira szükséges agrárromantikát, a falu azonban nem kapott semmit. Ami hit és eszme a falura átszarmazott, az ellentmondott a falu valóságának, a kisparasztság osztálytörekvéseinek. A falu magára maradt, mint annyiszor az idők folyamán. Az új polgári uralom megadta a paraszti tömegeknek az általános választói jogot, de elvette a terményeit, adott földet, de kihasználta. A falu a polgárság szabad zsákmánya lett. És amíg a régi félféudális gazdasági kötöttségeket az új polgári uralom megszüntette addig régi ideológiai vonatkozásait továbbra is megtartotta, sőt kifejlesztette. Az egyház és a jog most is mint azelőtt örökkévalóságot hirdet, a hatalom falusi exponensei továbbra is megmaradtak, a falu kedvezőtlen helyzete, különösen gazdasági téren, fokozódott, a kisparaszti tömegek társadalmi függősége még erősebb lett. Az új helyzet elleni opposzió csakhamar megkezdődött. Ez az ellenállás gyakran kerülő uton történt, nem közvetlen politikai vonalon, hanem tiszta ideológiai; nem a harc, hanem a polgárság és annak falusi exponensei elől való kitérés útján. A régi ideológiai sémák elégtelenné váltak. A régi jelszavak és vélemények mind kevésbé fejezték ki a falu tényleges helyzetét. A társadalmi helyzet, a polgárság falusi exponensei és intézményei, a gazdasági függés elleni opposzió vetette így meg a szekták elterjedésének az alapját. Az állandó küzködés és harc három lényegesebb kívánságot vetített előtérbe: 1. a harc megszűnésének, 2. a mai társadalmi nyomás megszüntetésének s 3. a stabilitás elnyerésének az óhaját. A szekták mindhárom követelménynek megfeleltek. Természetükhöz hiven — miután tanításuk szerint a társadalmi kérdés harc nélkül és emberi közreműködés nélkül, Isten segítségével oldódik meg, — passzivitást hirdettek, ugyanakkor azonban kritizálják a mai életrendet, a szabad emberek közösségét prédikálják s az ideológiai biztonságot. A művelődésben elmaradt falusi ember számára a Bibliában a falu készen kapja ideológiáját. A szektáriusok a Bibliát úgy magyarázták, ahogy az a falu óhajának megfelel. Ilyen értelemben a falusi osztálykivánságok mintegy leplezett formában jelennek meg a szekták tanításaiban. Míg u. i. a hivatalos egyházak dogmatikusan, s legalább is falun, elzárkóznak a mai élet értelmezése elől, illetve a legjobb esetben a valóságot úgy magyarázzák, hogy az a falusi ember számára megközelíthetetlen vagy hamis, addig a szektáriusok — szinte kivétel nélkül — a mai életet értelmezik, sőt hitüket gyakran a mai élet tényeivel igazolják. A mai társadalom számtalan vonatkozását bírálják; támadják a hadkötelezettséget; hirdetik a hierarchia mentességet és erőszaknélküliséget, sőt egyes szekták valami zavarosan elképzelt kollektív társadalom közeli eljövételéről beszélnek. Ezekben a vonatkozásokban a szekták tanításaik egyes elemeit a falun lejátszódó osztályharcból veszik. (Más kérdés, hogy mit csinálnak vele.)

A szekták megszületésénél alapvetően fontos mozzanatot jelentenek azok a gazdasági tényezők, amelyek között létrejöttek. A szek-

ta-ideológiák gazdasági alapját a kisparaszt-, kisbirtokos termelő-formák képezik. A szekták elsősorban ezek közt terjednek. Ezek az elemek sohasem voltak forradalmiak, de nem csatlakoztak teljesen a tőkés csoportokhoz sem, amelyek nagymértékben kihasználják és kihasználják őket. Az elmaradt termelő viszonyok elmaradt ideológiákat hoznak létre. A szekták mindenütt a falu adott termelő viszonyainak felelnek meg. A még cselekvőképessé nem lett, de már nyugtalanul elégedetlenkedő falusi tudat kifejezői. A szekták megszületésének ez időpontjában a falu még nem képvisel lényeges társadalmi erőt. Politikai harcaiban ekkor még passzív: hagyja magát vezetni a tőkés csoportok agrár-romantikus szószólóitól. Eddig a fokozatig a szekták osztályháttere egyértelmű. Az osztályhátter ellentmondóvá akkor lesz, amikor már belejátszanak polgári vonatkozások is. Ezek a vonatkozások a szekták eredetének felfejtésekor válnak szembeszökővé. (Közismert pl. a szekta-mozgalmak kapcsolata az amerikai pénztökével, amely világszerte pénzeli a szekta-mozgalmakat. A legtöbb romániai szekta-könyv vagy irat amerikai szerzőkből való fordítás.) Az osztályhátter ellentmondása kiütöközik abban is, hogy a szekták szerepükkel konzerválják a falusi osztályuralmat. A szekta a falu osztályharcát semlegesíti. A tarka-barka vallási ideológiákon keresztül a falut távol tartja a valóság helyes és tárgyilagos értelmezésétől. A szekta így általában ellentmondó társadalmi tartalmával ellentmondó szerepet tölt be. Objektíve semlegesíti a falu harcát, semlegesítő közületet alkot, elvonja a falusi tömegeket a valóságtól, s babonával és tévhitekkel tölti meg. S ha bizonyos mértékben ki is fejezi a falu elégedetlenségét — ennek az elégedetlenségnek épp egyik tünete! — a cselekvő állásfoglalást mégis elveti. Amint első szerepében — zavarosan és gyengén — a falu kisparasztóságának osztályellenállását, úgy második szerepében, — ugyancsak gyengén és zavarosan — a polgárság kívánságait fejezi ki. Amint a parasztság képviselőiben a szekta a polgárság falusi vonatkozásait (a hivatalos egyházakat stb.) támadja és gyakran összeütközésbe kerül azokkal, addig a polgárság érdekében támadja az aktív állásfoglalást és így összeütközésbe kerül a falu mindennapi érdekeivel. Ez az ellenmondás jelzi a legvilágosabban a mai erdélyi szekták társadalmi szerepét.

Mit jelent a polgárság számára a mai vallási-szekta? Mint semlegesítő közület kétségtelenül a polgárság érdekeit támogatja. A mai gazdasági-történelmi szakaszban azonban a polgárság nem elégedhet meg a semlegesítés tényével. A polgárság mindenütt tömegbázist keres magának s ez a tömegbázis mindenütt elsősorban a falvak népében található meg. A szekták viszont természetüknél fogva akadályai az ilyen tömegbázis kialakulásának s ezért a polgárság lehetőleg igyekszik a szekták terjedését megállítani. A polgárságnak ma mindenütt olyan aktív tömegmozgalomra van szüksége, mely a polgárság érdekében való politikai harcok levezetésére alkalmas. Ezért a passzív beállítottságú szekták a polgárság számára csak mérsékeltlen kívánatosak. Innen magyarázható az a tény, hogy a hatóságok a szekták működését lehetőleg akadályozzák. A szekták tömegbázis teremtésére különösen már szekta voltuknál fogva sem alkalmasak. (A szekta szociológiai alkatánál fogva már eleve kizárja a tömegmozgalom lehetőségét.) A szekták elterjedésének az előbb említett hatalmi akadályon kívül akadály a pl. a szekták kizárólagos ideológiája, a Biblia is, mely nem alkalmas arra, hogy a mai falusi tömegeket egybetömörítse. Hasonlóképp akadály a szekták terjedésének (s így közvetve a polgárság számára való gyümölcsötztetésének, a szekták száma

és egymásközti harca, mely utóbbinak vitapontjait a mai rend falusi kinövésait érintő szekta-bírálat szolgáltatta. Jelentős gátat képeznek a szekták terjedése ellenében a tekintélyes politikai sullyal rendelkező egyházak is. Mindezekhez az ellenállásokhoz járul, hogy ujabban a falu passzivitása is mindinkább enged s a falu aktivizálódásával párhuzamosan a szekták jelentősége csökken. Végül nem kis mértékben akadály a szekták elterjedésének a szekta-tanok vélemény- és megoldás-beli elégtelensége a mindennapi és tényleges kérdésekkel szemben, amelyekre egyáltalán nem tudnak feleletet adni.

A vallási-szekta bár korántsem szükségszerű megnyilvánulása a mai társadalmi valóságnak, s bár létezése lényegtelen mozzanat a mai társadalmi válságban, mégis — zavarosságaiban! — jellemző tünete a mai társadalmi válság falusi szakaszának. Amilyen mértékben tisztázódik ez a válság — jobbra vagy balra — a falu aktiv bekapcsolásával a társadalom életmozgásába, olyan mértékben csökken a szekták hatáslehetősége és terjeszkedő képessége. S bár igaza volt Ady Endrének, amikor azt írta, hogy „sehol a szektáknak, tehát a lelkek forradalmának bujább talaja Erdélynél nem volt“ (Huszadik Század, 1912 december) mégis jelenleg az általános társadalmi válság akadály a további szektárius mozgalmaknak. Az imperialista-fasiszta szakasz élethelehetőséget adott ugyan a szektáknak, de épp napjainkban, amikor a további szektárius mozgalom nem alkalmas tervei keresztülvitelére, igyekszik eltüntetni a szektákat a falvakról. A szekták pusztulása nem csupán a progresszív, hanem a regresszív erőnek is következménye. A szekták tragédiája ez. Mindakettőt képviselni akarta s most mindakettő ellene fordult.

S Z O M B A T

Írta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Ezekon a júniusi hajnalokon olyan valószínűtlenül korán virrad, de mire a derengő hajnal átvilágítaná a ragadós szemhéjjakat, a csordások dudálása átrecseg a rossz ablakokon és felzavarja az alvókat.

Erzsi néném is ijedten ugrik fel:

— Hú, az ég roggyik rá, most itthon marad a tehén — és papucsot ránt, s csakugy egy alsóban szalad az ólba fejni.

A tehén bokáig áll a trágyában, a jászol üres és az ajtót lesi. Előbb már enni kell adni, mert nem áll meg, míg feji. Sebtyiben hoz egy kis szénát, elébe löki, félrekaparja a trágyát és hozzáfog a főtgyet mosni.

A tőgyről csurog a trágyalé, a víz egy pillanatot alatt vörösbarna lesz tőle. Másik vizet kellene hozni, de a kut odább van s idő nincs. Megtörli a kötőjével a csecseket és fej. A rocska szélén barna csíkok futnak le a trágyaleves viziől és a tejhabban barna foltok mutatkoznak a lecsepegő trágyalétől.

Még fej, de már az ucca végén cserget a kondás. Erzsi néni már izgatott, a disznó még nem evett, már nem is tudja kicsepegtetni a tejet, pedig a hátulja adná a tejfölt, kilöki a széklet és szalad a moslékért. A tejet a ház előtt leteszi. A macskák kétlábbal felállnak a sajtar szélére és isszák a tejet. Tudják, hogy nem szabad, de viszont azt is tudják, hogy a gazdasszonynak sok a dolga. — Sicc tel! — kiabál rájuk — a fene egye ki a béleteket — és hozzájuk vágna valamit, de